

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Підвищення ролі територіальних громад у суспільно-політичному житті країни розглянуто в контексті децентралізації управління та деконцентрації державної влади, становлення в Україні громадянського суспільства. Це, у свою чергу, вимагає нової філософії функціонування публічної влади, формування національної моделі місцевого самоврядування, первинним суб'єктом якої є територіальна громада. Щодо терміна "територіальна громада" існує багато дискусій на науковому рівні, які здебільшого є спробами визначити реальну природу територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування. В Україні дефініцію "територіальна громада" розглянуто в різних аспектах: історичному, конституційно-правовому, соціально-економічному та ін. Статтю присвячено аналізу поняття територіальної громади в українській науковій думці. Обґрунтовано використання сучасних наукових досліджень в Україні щодо розуміння поняття й сутності територіальних громад, їх ознаки.

Ключові слова: територіальна громада, місцеве самоврядування, система місцевого самоврядування, суб'єкт місцевого самоврядування, розвиток територіальної громади.

I. Вступ

Місцеве самоврядування, відображаючи політичні, географічні, соціально-економічні, національно-культурні та інші особливості різних територіальних одиниць, сприяє набуттю ними своєї індивідуальності, посилює почуття належності людини до певної територіальної громади, має стратегічне значення в процесі соціальної інтеграції та політичної мобілізації суспільства.

Територіальні громади як інститут мають давню традицію на території сучасної України. Наукові дослідження поняття територіальної громади, її правового статусу, ознак, компетенції, активізувалися наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. і пов'язані із законопроектними пошуками теоретичної моделі організації місцевого самоврядування в Україні. З того часу активно вивчалися проблеми визначення поняття, ознак, компетенції, форм діяльності та інших аспектів функціонування територіальних громад. У цей період склалися й основні концептуальні підходи дослідження поняття територіальної громади. Для їх визначення науковці використовували різні терміни й назви, виходячи з історичних, культурних, соціально-політичних та інших поглядів на розвиток громад, серед яких можна виділити такі: територіальний колектив; соціальна, територіальна спільнота; місцева співдружність; община; комуна; місцева співтовариство тощо. Закономірно, що вчені приділяють увагу аналізу функціонування територіальної громади, але тільки в межах свого предмета дослідження.

Зокрема, проблематиці правового статусу територіальних громад приділяли увагу М. Баймуратов, О. Батанов, Т. Голікова, А. Гошко, А. Крусян, М. Орзіх; історичні аспекти становлення територіальних громад у системі місцевого самоврядування розглядали В. Кравченко, І. Козюра, В. Куйбіда; сутнісний аспект цікавив О. Лазор, Ю. Наврузова, С. Саханенка, Ю. Сурміна; проблемами моделювання територіального устрою переймалися Р. Безсмертний, В. Малиновський, Н. Нижник, В. Нудельман, В. Поповкін, О. Топчієв, О. Шаблій, В. Яцуба; етнонаціональні аспекти взаємодії мешканців громад розглядали Ю. Куц, П. Надолішній, Т. Сенюшкіна; питання активізації та підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування щодо управління місцевим територіальним розвитком були предметом дослідження О. Бобровської, І. Дробота, Я. Жовнірчика, В. Мамонової, В. Кампа, О. Павлова, М. Пітцика, М. Пухтинського, Ю. Шарова.

Проте на сьогодні все ще залишаються невирішеними питання, пов'язані із визначенням територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування та основного носія його функцій і повноважень.

II. Постановка завдання

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена щонайменше двома основними факторами. По-перше, для України актуальним є вирішення завдання щодо активізації безпосередньої участі членів територіальних громад у процесах управління місцевим розвитком. По-друге, відчутні політичні, соціокультурні та технологічні перетворення в останній рік, що суттєво змінили простір

соціальної взаємодії (у тому числі на місцевому рівні), спонукають до нового розуміння змісту й механізмів самоврядних процесів у межах територіальної громади, а також її розвитку як первинного суб'єкта місцевого самоврядування.

Аналіз наукових концептів, у яких висвітлені властивості низових територіальних самоврядних спільнот, засвідчив епізодичний і фрагментарний характер теоретичних державно-управлінських розробок з питань визначення змісту поняття "територіальна громада" та надання її видової характеристики. Це вказує на те, що сучасна теорія місцевого самоврядування все ще перебуває на стадії свого становлення, а тому потребує подальших розробок у цій предметній галузі.

Тому метою статті є розкриття дефініції "територіальна громада" за допомогою аналізу та систематизації теоретико-методологічних напрацювань сучасної української наукової думки.

III. Результати

Місцеве самоврядування здійснюють на принципах визнання територіальної громади первинним суб'єктом місцевого самоврядування, його державної підтримки та гарантованості, гуманізму, визнання людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю та головною метою місцевого самоврядування, народовладдя і виборності, законності, поєднання державних та місцевих інтересів, субсидіарності, повсюдності, публічності та прозорості, правової, організаційно-кадрової та матеріально-фінансової самостійності та спроможності, судового захисту прав місцевого самоврядування.

Останніми роками поняття "територіальна громада" вийшло на новий рівень свого розвитку, до того ж, воно все частіше використовується у різного рівня нормативних документах. Дж. Хілер у 1955 р., дослідивши 94 визначення громад, дійшов висновку, що, незважаючи на розбіжності, більшість з них властиві такі ознаки: соціальна взаємодія, площа і загальний зв'язок [1].

Відтоді були сформульовані десятки інших визначень і ознак територіальних співтовариств. Так, К. Юнассен виявив у різних визначеннях місцевих колективів значний збіг таких елементів, як: 1) населення; 2) територіальна база; 3) взаємозалежність спеціалізованих частин співтовариства і поділ праці в ньому; 4) спільна культура й соціальна система, що інтегрують діяльність його членів; 5) усвідомлення жителями єдності та належності до співтовариства; 6) можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем [2].

Значення територіальної громади для суспільства, держави важко переоцінити. Французький державний діяч А. Токвіль був впевнений, що "сама в громаді розміщена

сила вільних народів. Інститути громади ... відкривають народу шлях до свободи і вчать його користуватися цією свободою, насолоджуватися її мирним характером. Без інститутів громади нація може сформувати вільний уряд, проте дійсного духу свобод вона так і не набуде" [3].

Територіальна громада є тим самоврядним соціальним осередком, формування та оптимальне функціонування якого стане передумовою побудови громадянського суспільства та правової держави в Україні. Територіальна громада – це частина громадянського суспільства, яке являє собою велику самоорганізовану систему, що складається з багатьох інститутів і асоціацій людей. При цьому не тільки громадянське суспільство, а і його спільноти на місцях репрезентовані значним гуртом самоврядних кооперуючихся громад, спільнот і асоціацій громадян, і кожний з цих суб'єктів з своїми інтересами. Рівень розвитку місцевого самоврядування залежить від рівня розвитку демократії в територіальній громаді, узгодження її різних асоціацій громадян і соціальних груп жителів на основі взаєморозуміння, взаємодопомоги, взаємних домовленостей, на основі прагнення кожного допомогти одне одному реалізувати свої надії та інтереси – такий шлях до того, щоб вільний розвиток кожного став умовою вільного розвитку всіх.

Процес розвитку територіальної громади має різноманітні форми й може проходити різними шляхами. Це може бути єдиний, що охоплює всю громаду, всебічний процес стратегічного планування, який залучає представників від усіх частин громади та здійснюється органами й посадовими особами місцевого самоврядування. Це може бути й ініціатива будь-якого масштабу щодо будь-якого питання, яка залучає різні групи (як формальні, так і неформальні). Єдине, що їх об'єднує, – це спільна орієнтація на покращення якості життя в їх громаді. "Розвиток громади має два суттєві елементи: безпосередня участь людей у зусиллях поліпшити якість їх життя і надання технічних та інших послуг таким чином, щоб підтримати ініціативи, самопомоги і взаємодопомоги та зробити їх більш ефективними" [4].

Розуміння територіальної громади в науці сучасної України відповідає не тільки сформованій міжнародним стандартам, а й історичним традиціям українського народу. Значний відрізок часу громадське самоврядування здійснювалося на основі звичаєвого права. Територіальні громади, або общини, були центрами громадського самоврядування в Київській Русі. На праві громад базувалося і Магдебурзьке право в містах середньовічної України. Громади входили до системи місцевого самоврядування, передба-

ченої Конституцією УНР від 29 квітня 1918 р. і проектами Конституції УНР 1920 р. [5].

Українські науковці протягом десятиріч пропонують власні авторські визначення територіальної громади, які, на їх особисту думку, є більш повними та враховують багатогранність цього явища.

Дефініція “територіальна громада” як у працях учених, так і в чинному законодавстві характеризується різними підходами та кваліфікуючими ознаками. Розуміння територіальної громади як основи місцевого самоврядування концентрує в собі ціннісну характеристику місцевого самоврядування як складного, багатогранного соціального та правового явища, його місце та значення в громадському та конституційному механізмі, орієнтує на забезпечення поточної управлінської взаємодії, на регулювання зовнішніх сторін місцевого самоврядування (виділення територіальних громад як первинних суб’єктів самоврядування, встановлення чітких просторових меж компетенції місцевого самоврядування, розподіл прав місцевих колективів та органів місцевого самоврядування).

У сучасній науці поняття “територіальна громада” не має єдності у визначенні та підходах дослідження. Нормативно-правова регламентація її сутності на сьогодні є недостатньою та певною мірою колізійною, що слугувало напрацюванню науковцями значної кількості її дефінітивних визначень (таблиця).

Враховуючи багатогранну та різнопланову проблематику дослідження сутності територіальної громади в науковій літературі, зазначимо, що умовно можливо виділити такі основні підходи, як територіальний, інтелектуально-комунікативний, публічно-правовий, соціально-територіальний; соціально-психологічний та комплексний. Обґрунтування науковцями своїх позицій передбачає виокремлення тієї чи іншої ознаки територіальної громади.

Незважаючи на різноманітність існуючих поглядів щодо сутності інституту територіальної громади, всі вищенаведені визначення свідчать про те, що єдиної позиції щодо поняття територіальної громади серед учених немає, тобто територіальна громада як інститут в Україні лише формується (табл.).

Між тим, спільним для всіх наведених визначень є таке:

- розуміння громади як сукупності осіб, що разом мешкають у межах певної території;
- наявність між цими особами певних зв’язків і відносин;
- наявність у цих осіб певних спільних інтересів;
- наявність певних прав і повноважень для вирішення спільних для цієї сукупності осіб проблем.

На наше переконання, актуальним наразі є прийняття Закону “Про самоврядування територіальної громади”, адже у складних економічних, політичних, соціальних та інших умовах розвитку інститутів місцевого самоврядування, вкрай важливим є створення законодавчих умов для реалізації передбачених Конституцією України принципів, згідно з якими в Україні визнається та гарантується місцеве самоврядування, первинним суб’єктом та основним носієм функцій та повноважень якого є територіальна громада. Вбачається, що в цьому законодавчому акті повинна бути сформульована загальна конструкція статусу територіальних громад, яка насамперед включає: а) визначення природи територіальних спільностей (доцільно вказати їх місце у громадянському суспільстві, політичній системі, показати їх соціальне призначення); б) характеристику основних видів територіальних громад; в) розкриття основних функцій територіальних громад; г) характеристику основних форм діяльності, відповідальності та гарантій самоврядування територіальних громад [8].

Поділяємо думку науковців, які наголошують, що потрібним і важливим є вивчення світового досвіду організації сталого розвитку територіальної громади, а відтак актуальним є проведення наукових порівняльно-правових досліджень різних аспектів цього інституту в окремо взятих країнах із залученням нового рівня порівняльної методології. Ця сфера наукових знань, що дедалі розширюється і має практичне спрямування, пов’язана з оптимізацією місцевого самоврядування, а також з розробкою чітко визначених рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства України в частині розвитку територіальних громад [9].

IV. Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні на територіальні громади законодавцем покладено завдання вирішення питань місцевого значення, здійснення місцевого самоврядування безпосередньо або через відповідні органи місцевого самоврядування. Тому основою місцевого самоврядування має стати усвідомлення територіальною громадою наявності спільних інтересів, а самі територіальні громади повинні стати такими місцевими спільнотами, які будуть об’єднані спільною діяльністю, інтересами та цілями щодо задоволення місцевих потреб, пов’язаних із побутом, середовищем проживання, відпочинком, навчанням і тощо. А одним із найважливіших напрямів реформування місцевого самоврядування в Україні має поставати формування реального суб’єкта місцевого самоврядування – територіальної громади, яка мала б необхідну фінансову й матеріальну здатність вирішення питань місцевого значення.

Таблиця

Зміст поняття “територіальна громада” у сучасних наукових дослідженнях в Україні

№ з/п	Сутність поняття	Джерело
1	<p>Стаття 1. Основні терміни, використані в цьому Законі територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр;</p> <p>Стаття 6. Територіальні громади</p> <p>1. Первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста.</p> <p>2. Територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову.</p> <p>3. Територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти із складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом</p>	Закон України “Про місцеве самоврядування” [6]
2	<p>Територіальна громада – спільнота мешканців, жителів населених пунктів (сіл, селищ, міст), об'єднана загальними інтересами власного життєзабезпечення, самостійного, в межах законів, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування</p>	Указ Президента України “Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні” [7]
3	<p>Громада –</p> <p>1. Група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів і т. ін.</p> <p>2. Об'єднання людей, що ставить перед собою певні спільні завдання; організація</p>	Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ : Ірпінськ : Перун, 2009. – 1736 с.
4	<p>Територіальна громада – спільнота людей, об'єднаних різноманітними стійкими формальними та неформальними зв'язками, які обумовлені спільним проживанням у межах села, селища, міста</p>	Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 5 : Територіальне управління / наук. ред. кол.: О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін.; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнєцова. – Харків : Магістр, 2011. – 408 с.
5	<p>Громада територіальна – жителі, об'єднані пост. проживанням у межах села, селища, міста, що є самот. адміністративно-територіальними одиницями; добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адм. центр. Останнє відбувається за підсумками місц. референдумів відповідних тер. громад сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення спільних органів місцевого самоврядування, формування спільного бюджету, об'єднання комунального майна. Вихід із складу добров. об'єднання здійснюється за рішенням референдуму відповідної тер. громади. Ін. питання правового статусу Г. Т. регулюються Законом “Про місцеве самоврядування в Україні” (1997)</p>	Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. / Редакт.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.] – Київ : “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана
6	<p>Територіальний колектив людей, що мешкають у певних територіальних межах і об'єднані спільними інтересами</p>	Бутко І. І. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні / І. І. Бутко // Місце та регіональне самоврядування в Україні. – 1992. – № 3. – С. 8
7	<p>Територіальна громада – нормативно-правова модель самоорганізації населення з відповідними організаційними (управлінськими) структурами, здатними виражати, реалізовувати й захищати територіальний інтерес в якості права й законного інтересу місцевого самоврядування</p>	Орзіх М. П. Самоврядні території в системі державного устрою України / М. П. Орзіх // Місце та регіональне самоврядування України. – Київ, 1993. – Вип. 1–2. – С. 61
8	<p>Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування – територіальний колектив в особі жителів села (сіл відповідної сільради), селища або міста</p>	Кампо В. М. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування / В. М. Кампо // Місце та регіональне самоврядування України. – 1993. – Вип. 1 / 2 (4 / 5). – С. 68
9	<p>Територіальна громада – свідомо сформована, соціально і політично активна людська спільнота, самодостатня у своєму існуванні і розвитку з погляду забезпечення фінансовими, економічними, природними ресурсами</p>	Пухтинський М. О. Проблеми реалізації конституційно-правових засад місцевого самоврядування / М. О. Пухтинський // Зб. наук. пр. УАДУ. – 1999. – Вип. 1. – С. 257
10	<p>Територіальна громада – сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси і визначений законом правовий статус; територіальну громаду можна розглядати як базову адміністративно-територіальну одиницю; форму організації місцевої влади; суб'єкт цивільно-правових відносин (господарючий суб'єкт)</p>	Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко. – Київ : Знання, 1999. – С. 77, 82

11	Територіальна громада – основний суб'єкт місцевого самоврядування який складається з жителів села (декількох сіл), селища, міста	Біленчук П. Д. Місцеве самоврядування в Україні (муниципальне право) / П. Д. Біленчук, В. В. Кравченко, М. В. Підмогильний. – Київ : Атіка, 2000. – С. 26
12	Територіальна спільність (громада, комуна, муніципалітет, місцева спільнота) – первинний суб'єкт місцевого самоврядування – населення, громадяни, які проживають на певній території	Скажун О. Ф. Теорія господарства и права : учеб. / О. Ф. Скажун. – Харків : Консум, 2000. – С. 110–113
13	Територіальна громада – визнана законом група людей, яка володіє правом на місцеве самоврядування і виражає свою волю в самостійному розв'язанні місцевих справ, єдиному зверненні до державних органів і посадових осіб місцевого самоврядування	Руда Н. І. Територіальна громада – суб'єкт конституційно-правового відносин: теоретичний та історичний аспекти / Н. І. Руда // Правова держава : щорічник наук пр. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2001. – Вип. 12. – С. 236
14	Ознаки територіальної громади (деякі з них уже знайшли закріплення в чинному законодавстві): – територіальна – спільне проживання осіб (жителів), які входять у громаду на певній території (у межах певної адміністративно-територіальної одиниці □ село, селище, місто, ч. 1 ст. 140 Конституції України); – інтегративна – територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, що проживають на певній території незалежно від того, чи є вони громадянами даної держави. Тобто членами територіальної громади можуть бути громадяни даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають на певній території. Можливе включення в територіальну громаду біженців і переміщених осіб (за змістом ст. 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21 травня 1997 р.); – інтелектуальна – основою конституювання територіальної громади є спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектру системних індивідуально-територіальних зв'язків, що виникають між ними (основний об'єкт діяльності територіальної громади – питання місцевого значення ч. 1 ст. 140 Конституції України); – майнова – територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності (йї належать рухоме й нерухоме майно, прибуткові місцеві бюджети, інші кошти, земля, природні ресурси, які є власністю відповідних територіальних громад, ч. 1 ст. 142 Конституції України); – фіскальна – члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів (ст. 67 Конституції України; ст. 4, 6, 15 Закону України "Про внесення змін у Закон України "Про систему оподатковування" від 18 лютого 1997 р.)	Баймуратов М. Правовий статус територіальної громади в Україні: теоретичні та практичні проблеми / М. Баймуратов // Муніципальний рух: новий етап розвитку: матер. VII Всеукр. муніцип. слухань "Муніципальний рух в Україні – 10 років розвитку" (6–8 верес. 2001 р., Бердянськ). – Київ : Логос, 2002. – С. 368–371
15	Територіальна громада – спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за якою Конституцією та законами України визначене право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України	Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи [Текст] / за ред. В. М. Бесчастного. – Донецьк : Донецький юрид. ін-т при Донецькому національному ун-ті, 2005. – С. 37
16	Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр	Правознавство: слов. термінів / За ред. В. Г. Гончаренка. – Київ : Юрисконсульт, КНТ, 2007. – С. 556
17	Територіальна громада – сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр; основні ознаки: демографічна; територіальна; інтелектуально-вольова; економічна правосубірність; наявність соціально-зумовлених інтересів	Батанов О. В. Територіальна громада / О. В. Батанов // Великий енциклопедичний юридичний словник; за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко. – Київ : Юридична думка, 2007. – С. 881
18	Територіальна громада – первинна адміністративна територіальна громадою та виборними органами й забезпечене певним місцеве самоврядування. Представлене територіальною громадою та виборними органами й забезпечене певним чинно фінансово-матеріальною основою	Мельник А. Ф. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика : монографія / А. Ф. Мельник, Г. Л. Монастирський. – Тернопіль : Екон. Думка, 2007. – 476 с.
19	Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб – жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру	Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. Батанов // Вісн. Центр. виборчої комісії. – 2008. – № 2 (12). – С. 51–57
20	Соціально сутність територіальної громади як основи місцевого самоврядування, розкривається не тільки за територіальною ознакою, але й через поведінку людей у цьому специфічному соціумі, через різноманіття запитів і потреб, через спільність інтересів та проблем членів громади стосовно якості життя та діяльності. За цим підходом члени територіальної громади є одночасно виробниками, ринковими посередниками й споживачами, а як колективний суб'єкт управління здійснюють самоврядування. З цих позицій територіальна громада постає як соціальна єдність, а перед органом місцевого самоврядування – як колективний замовник щодо задоволення певних потреб через надання відповідних послуг	Муніципальні послуги: шлях до високої якості : монографія / Ю. П. Шаров, Д. В. Сухінін. – Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2008. – 136 с.

21	<p>Основні ознаки територіальної громади:</p> <ul style="list-style-type: none"> – спільна територія існування (що може включати проживання, територію, володіння нерухомим майном); – спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності; – соціальна взаємодія у процесі реалізації цих інтересів; – психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою; – спільна комунальна власність; – сплачування комунальних податків 	<p>Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії [Електронний ресурс] / О. Ю. Мороз // Демократ. врядування: електрон. наук. фак. видання. – 2008. – Вип. 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008_2/fall/Moroz.pdf</p>
22	<p>Територіальна громада – спільнота людей, об'єднаних на основі спільних інтересів, місця проживання та господарської діяльності, які володіють почуттям спільності і вирішують питання місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування</p>	<p>Лиска О. Г. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування / автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 / Лиска Олександр Григорович. – Харків : ХарПІ НАДУ, 2009. – 20 с.</p>
23	<p>Територіальна громада – жителі самоврядної адміністративно-територіальної одиниці, що постійно або переважно проживають на її території, об'єднані спільними інтересами та наділені достатніми фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами для виконання завдань та функцій місцевого самоврядування, а також визначити види територіальних громад залежно від їх предметної діяльності, спрямованої на задоволення певних потреб у межах конкретної території проживання жителів громади</p>	<p>Шумлява І. Д. Становлення та розвиток інституту територіальної громади в Україні: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.04 / І. Д. Шумлява ; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.</p>
24	<p>Територіальна громада – за сутністю – такий колектив людей, у якому міжособистісні відносини зумовлені громадсько ціннісним та особистісно значущим змістом спільної діяльності – вирішенням питань місцевого значення; за змістом – це первинний суб'єкт муніципальної влади, основний носій функцій і повноважень місцевого самоврядування; за формою – це вид територіальної спільності, утвореної з-поміж жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців) відповідних адміністративно-територіальних одиниць (сіл, добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селищ, міст), які постійно або переважно мешкають у їх межах, володіють у них певною нерухомістю, сплачують комунальні податки тощо</p>	<p>Батанов О. В. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні // Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія / О. В. Батанов ; відп. ред. М. О. Баймуратов. – Київ : Юридична думка, 2010. – С. 299</p>
25	<p>Територіальна громада – соціально-територіальна система, виникнення, становлення та розвиток якої розглядаються з позицій теорії соціальної дії, а саме через форми функціональної взаємодії ядра системи – соціетального колективу – з такими підсистемами як політична, економічна, підтримка інституціональних культурних (етнічних) зразків, на відміну від розповсюдженого поділу на фізико-органічні підсистеми</p>	<p>Молодожен Ю. Б. Теоретико-методологічні засади визначення самодостатності територіальних громад : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.04 / Юлія Борисівна Молодожен. – Донецьк : Б.в., 2011. – 32 с.</p>
26	<p>Територіальна громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з фізичних осіб □ жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста і безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру</p>	<p>Альошина Н. М. Поняття й ознаки територіальної громади / Н. М. Альошина // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування. – Харків : Право, 2011. – Вип. 21. – С. 173–180</p>
27	<p>Територіальна громада – агент політичної самоорганізації, оскільки вона є об'єднанням людей, згуртованих спільністю інтересів, завдань, цілей; у неї домінує така форма спільності, як єднання, згуртування, однакове становище. У територіальній громаді люди об'єднують суттєві (корінні) настанови, інтереси, цілі, почуття солідарності, готовність до спільних дій □ а це, безперечно, є основою для політичної самоорганізації</p>	<p>Березинський В. П. Територіальна громада як агент політичної самоорганізації / В. П. Березинський // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – Т. 21. – Вип. 23 (1). – С. 77–84</p>
28	<p>Територіальна громада – сукупність фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземців), пов'язаних спільною територією постійного проживання (в селі, селищі, місті), які мають спільні соціально-культурні, економічні, професійні інтереси, а також мають право здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо або через створені нею органи та мають можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем</p>	<p>Кулакова Є. В. Щодо поняття та сутності територіальних громад / Є. В. Кулакова, А. С. Бречко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 44–48</p>
29	<p>Структурними елементами територіальної громади як комунальної мережі є: 1) громадяни-члени територіальної громади та їх групи, які є тут суб'єктами; 2) безпосередні та/або опосередковані соціально чи технічно зв'язки між цими суб'єктами; 3) ресурси, які належать суб'єктам або можуть залучатися ними від третіх осіб для забезпечення комунікацій. Інтегруючими чинниками, що формують територіальну громаду як комунальну мережу, є: 1) спільне соціокультурне середовище; 2) спільні комунікативні простір; 3) спільна мета політичної (а саме – самоврядної) діяльності. Разом зазначені елементи формують організаційну модель мережі, обумовлену технологічними та соціальними особливостями її функціонування, а чинники визначають політичні (ідеологічні) параметри формування та розвитку територіальної громади як комунікативної мережі в плані реалізації її функцій суб'єкта місцевого самоврядування</p>	<p>Пісоцький В. А. Структура територіальної громади як комунікативної мережі та чинники її формування / В. А. Пісоцький // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип. 1. – С. 274–285</p>
30	<p>Територіальна громада – соціальна спільнота, яка проживає на одній території, має спільні соціальні потреби й інтереси, здатні свідомо і активно виражати спільну волю і об'єднувати зусилля у вирішенні місцевих справ шляхом виконання самоврядних функцій у різних сферах власної життєдіяльності через реалізацію економічної і соціальної правосуб'єктності</p>	<p>Бобровська О. Ю. Корпоративне управління територіальних громад як комунікативної мережі : монографія / О. Ю. Бобровська, І. В. Шумік. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. – 232 с.</p>

Список використаної літератури

- Hiller G. A. Definitions of Community: Areas of Agreement / G. A. Hiller // *Rural Sociology*. – 1955. – June. – P. 778.
- Jonassen C. T. Community Typology / C. T. Jonassen // *Community Structure and Analysis*. – New York, 1959. – P. 20–21.
- Токвиль Алексис де. Демократия в Америке / Алексис де Токвиль; пер. с франц.; предисл. Гарольда Дж. Ласки. – Москва: Прогресс, 1992. – 554 с.
- Community Development Technical Assistance. Handbook. Community Development Programs. Rural Development, 2005. – 54 p.
- Баймуратов М. О. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні / М. О. Баймуратов // *Муніципальне право України: підручник* / В. Ф. Погорілко, М. О. Баймуратов, Ю. Ю. Бальций та ін.; за ред. М. О. Баймуратова. – 2-ге вид., доп. – Київ: Правова єдність, 2009. – С. 247–318.
- Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print1394882263968161>.
- Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні: Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/810/98/print1386501056774193>.
- Кириченко Ю. М. Територіальна громада як базовий елемент системи місцевого самоврядування України: теоретичне визначення / Ю. М. Кириченко // *Форум права*. – 2012. – № 4. – С. 451–457.
- Лазор О. Д. Еволюція сутності територіальної громади: аксіологічний вимір / О. Д. Лазор // *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. – 2010. – № 3. – С. 179–187.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2015.

Кравченко Т. А. Территориальные общины как первичный субъект местного самоуправления: анализ современных научных исследований в Украине

Повышение роли территориальных общин в общественно-политической жизни страны рассматривается в контексте децентрализации управления и деконцентрации государственной власти, становления в Украине гражданского общества. Это, в свою очередь, требует новой философии функционирования публичной власти, формирования национальной модели местного самоуправления, первичным субъектом которой является территориальная община. Что касается “территориальная община”, существует много дискуссий на научном уровне, которые в основном являются попытками определить реальную природу территориальной общины как первичного субъекта местного самоуправления. В Украине дефиниция термина “территориальная община” рассматривается в различных аспектах: историческом, конституционно-правовом, социально-экономическом и других. Статья посвящена анализу понятия территориальной общины в украинской научной мысли. Исследование опирается на использование современных научных исследований в Украине в понимании понятия и сущности территориальных общин, их признаки.

Ключевые слова: *территориальная община, местное самоуправление, система местного самоуправления, субъект местного самоуправления, развитие территориальной общины.*

Kravchenko T. Territorial Community as the Elementary Subject of Local Self-Governing Control: Analysis of Modern Scientific Researches in Ukraine

Improving the role of territorial communities in social and political life of the country is considered in view of administrative decentralization and government deconcentration to the time being, development of civil society in Ukraine. In turn, it requires for philosophy of public government functionality, formation of local self-governing control national model the subject of which the territorial commune is. In view of the term “territorial community”, there are majority of discussions at the scientific level that are mainly efforts for establishing the actual nature of territorial community as the elementary subject of local self-governing control. In Ukraine definition of the term “territorial community” is being considered in regard to various aspects: historical, constitutional and legal social and economic and etc. The article investigates the definition of territorial community in view of national scientific opinion.

Rationale of our study is subject to at least two major factors. Firstly, it is important for Ukraine to settle the problem of activation of direct participation of territorial community members in the processes of local development management. Secondly, political, social and cultural, technological transformations in the last year are measurable that significantly changed the sphere of social relations (including at the local level), encourage new understanding of the content and arrangements of self-governing processes as part of territorial community, as well as its development as the elementary subject of local self-governing control.

Understanding of territorial community in view of science of modern complies not only with the es-

established international standards, but also with historical traditions of Ukrainian people. Definition of "territorial community" both in scientific works and applicable laws is characterized by different approaches and qualifying properties. To the time being, legal regulation of its content is insufficient and to the some extent conflicts that served for progress of significant number of its definitive terms by scientists (table 1).

Considering multivariable and different problems of studying the content of territorial community in scientific literature, it should be noted that we can conditionally distinguish such basic approaches as territorial, intellectual and communicative, public and legal, social and territorial; social and psychological and complex. Justification by scientists of their opinions is based on definition of one or another property of territorial community.

Common for the stated terms is as follows:

- understanding of community as population of persons living together within the same territory;*
- existence of certain relations between such persons;*
- existence of certain common interests between such persons;*
- existence of certain rights and powers to settle some problems common for such population of persons.*

To the time being, territorial communities are imposed by the legislator to settle local problems, perform local self-governing control directly or through relevant local self-governing authorities. Thus the basis of local self-governing control should be understanding by territorial community of common interests existing, and territorial communities shall become such local communities that will be interested in common activity, interests and objectives in regard to satisfaction of local needs relating to household activities, living conditions, rest, education, etc. And one among important directions of reforming local self-governing control in Ukraine should be formation of real subject of local self-governing control – territorial community that would have required financial and economical capability to settle problems in regard to local self-governing control.

Key words: *territorial community, local self-governing control, local self-governing system, subject of local self-governing control, territorial community development.*